

Posudek oponenta diplomové práce Bc. Davida Jelínka

“Budíž světlo!” Veřejné osvětlení v českých městech v 19. a na počátku 20. století předkládané v roce 2021 na Fakultě humanitních studií UK

I. Stručná charakteristika práce

Předložená diplomová práce pojednává o fenoménu zavádění moderního veřejného osvětlení ve vybraných městech českých zemí v období druhé poloviny 19. století a počátku 20. století. Autor si kladl za cíl analyzovat a interpretovat motivy lokálních aktérů, které stály za vybudováním moderního veřejného osvětlení.

II. Zhodnocení práce

Tématem a zvolenými metodologickými přístupy zpracování se jedná o práci z oboru urbánní antropologie. Téma světla a osvětlení nepatří v domácí historiografii a urbánní antropologii k tématům stěžejním, ale rovněž se nejedná o nezpracovanou problematiku. V rámci modernizačních procesů bývá výstavba plynárny a elektrárny zmíněna téměř v každé monografii přibližující dějiny konkrétního města, ale jen v několika pracích jsou údaje rozšířeny o motivace lokálních aktérů tyto podniky vybudovat.

Úvodní kapitoly se věnují časovému vymezení zkoumaného období a kulturnímu kontextu doby, který mohl být kvalitněji interpretován ve vazbě na technologický pokrok v plynárenství a elektrárenství a celospolečenský proces modernizace. Text obsahuje i početná zjednodušení pojednávaných procesů. S obdobným problémem se potýká rovněž kapitola věnována metodologii a výzkumným otázkám. Na místo sdělení o komunikačním jazyce periodik měla být uvedena charakteristika zkoumaných periodik.

V páté kapitole se autor věnuje vymezení vybraných pojmů a zde narážíme na výše uvedený problém vážící se k třetí kapitole, že mohlo být propracovaněji uvedeno v uceleném pojednání na pozadí procesu modernizace společnosti. Pokud lze akceptovat autorovo vysvětlení pojmů modernizace a aktér, tak interpretace pojmu národ se pojí s četnými nepřesnostmi. Na straně šestnáct autor opomenul uvést mezi českými zeměmi Vévodství Horní a Dolní Slezsko. Na místo konstatování, že „Rakousko bylo státem s mnoha menšinami“, se obvykle užívá označení multietnický nebo mnohonárodnostní stát. Zjednodušení v daných oddílech textu jsou až na úrovni publicistiky. Pro konkretizaci uvádím pasáž textu na s. 17 ...“ve vedení velké části měst stáli bohatí podnikatelé, nebo tradiční lokální elity – obvykle také německé“, aniž by autor vysokoškolské práce reflektoval, že byli zvoleni v komunálních volbách a že socioprofesionální složení zastupitelstva vyplývalo z dobového volebního systému.

V šesté kapitole autor popisuje dosavadní stav bádání dané problematiky v domácí a zahraniční literatuře a nelze než uvést, že popis je značně zkratkovitý, a to zejména pro německé prostředí. Kvalitněji je zpracována sedmá kapitola, která pojednává o zavádění veřejného osvětlení v českých zemích. Na s. 22 je chybně uveden Říšský sněm (1882) na místo Říšské rady. V poznámce pod čarou na s. 25 má být správně Opavský Týdeník. Ve vztahu k citaci z Opavského Týdeníku odkazují k pasáži věnované tisku, kdy metodologie práce s tiskem měla být lépe popsána, tedy jakou metodu autor zvolil při vyhledávání zpráv o veřejném osvětlení v tisku. Jakou měl autor motivaci pracovat s Opavským Týdeníkem a ne třeba pro lokalitu četnějším německým tiskem? Konkrétně na s. 28 se autor nevypořádal s existencí odlišné zemské legislativy v oblasti volebních řádů, kdy jeho teze o „všeobecném“ hlasovacím právu z roku 1906 nemá platnost pro Markrabství moravské a Vévodství Horní a Dolní Slezsko a nadto opomíjí existenci statutárních měst. Výzkumy uskutečněné pro vybraná moravská a slezská města (Kladiwa-Pokludová-Kafková) nekorespondují s autorovou tezí o radikálním

rozšíření voličstva. Novější práce z oblasti sociálních dějin vyvracejí teze o nemajetnosti dělnictva

(s. 28), kdy kvalifikované průmyslové dělnictvo dosahovalo příjmů srovnatelných a vyšších než učitelé či nižší úřednictvo.

Výběr zkoumaných měst je diskutabilní, a to zejména v rovině upřednostnění měst s jistou mírou zpracování dané problematiky na úkor doposud nezpracovaných lokalit. Podle mého názoru by diplomová práce zkoumající doposud v literatuře nezpracovaná města mohla přinést nové poznatky ke zkoumané problematice. V případě moravských měst (Jihlava, Moravská Ostrava, Brno) byla vybrána města se samosprávou, kterou z hlediska etnické identity zvolených zastupitelů pokládáme za obce s německou radnicí. Ve vysokoškolské kvalifikační práci věnující se obecní samosprávě by v případě zastávání postu starosty města mělo být uvedeno, že komunální politici byli do funkce zvoleni, a ne že post obsazovali (s. 30). Na téže straně není adekvátně použit termín intelektuálové; jednalo se o příslušníky sociální skupiny inteligence. V případě Moravské Ostravy je etnická skladba obyvatelstva komplikovanější, než autor na straně třicet jedna uvádí. Stručný nástin procesu industrializace lokality obsahuje četná zjednodušení daného procesu až na úrovni publicistiky. V případě pojednání o Brně postrádám zpracování tématu z nejnovější literatury k dějinám města, tj. práci FASORA, Lukáš, ed. a MALÍŘ, Jiří, ed. *Dějiny Brna. 4, Modernizace města 1790-1918*. Brno, 2020. Pokud zhodnotíme danou kapitolu jako celek, tak autor jen do jisté míry rozvíjí dosavadní stav poznání a nadto opomíjí fakt, že vybudování veřejného osvětlení bylo na úrovni samospráv diskutováno souběžně s dalšími možnostmi využití plynu a elektřiny v lokalitě. Rovněž ve výčtu osvětlených veřejných míst chybí důležité instituce jako např. nemocnice a nádraží.

Vyslovené závěry k obecním samosprávám by bylo zapotřebí zpřesnit na základě hlubšího seznámení se s danou problematikou. Konkrétně pro moravská a slezská města není možno uvádět, že samosprávy byly německé v souvislosti s tvrzením o příchodu podnikatelů z Německa a Rakouska, aniž by vzhledem k etnické skladbě regionu bylo zmíněno, že se z podstatné části jednalo o autochtonní obyvatelstvo německé etnicity. Zejména Jihlavu a Brno pokládáme za německé jazykové ostrovy na Moravě. Při vyslovení dílčích závěrů k procesu zřizování veřejného osvětlení je v dostatečné míře vysvětleno propojení s podnikatelskými subjekty, ale absentuje hlubší zasazení do oblasti samostatné a přenesené působnosti obcí. Za nejslabší podkapitolu pokládám část nazvanou 7.12 Municipální socialismus. Vymezení pojmu autorem, tj. cituji „Pod pojmem municipálního socialismu rozumíme názorové sblížení měšťanské veřejnosti s dělnickým hnutím“, totiž není výstižné. Termínem municipální socialismus rozumíme realizaci sociálních reforem obecní samosprávou. Termín měl být obdobně jako termín výkonová správa vysvětlen v kapitole 5 Vymezení pojmů.

Poslední tři kapitoly se věnují využití světla ve veřejném prostoru a symbolické rovině osvětlení. Na rozdíl od kapitoly sedmé rozšiřují zkoumanou problematiku o kulturněhistorický aspekt v rovině zpracování tématu o významu světla v pocitu bezpečí ve veřejném prostoru. Text je vhodně prokládán citacemi z tisku, i když zvláště v případě Olomouce s německou radnicí, je třeba uvést, že česká kritika konání samosprávy byla tradiční součástí předvolební rétoriky.

Co se týká závěru, tak nelze s autorem souhlasit, že stát nehrál roli při modernizaci infrastruktury měst, jelikož skrze okresní hejtmanství dozoroval obecní samosprávy v oblasti samostatné působnosti a v nejednom případě zákonnými prostředky donutil samosprávy měst vystavět vodovod, školní budovy, kanalizaci atd. Obdobně nelze říci, že české samosprávy více investovaly do sociální oblasti, když autor danou problematiku pro města s českou samosprávou nezkoumal z archivních pramenů a literatury. Kdyby tak například učinil pro již výše uvedenou Polskou Ostravu nebo Prostějov, tak by závěry zajisté revidoval.

1. *Formální úroveň práce*

Po formální stránce práce odpovídá vysokoškolské kvalifikační práci. Struktura práce je logická. Práce je psána odborným jazykem, avšak na četných místech se autor od něho odklání k publicistickému stylu. V práci jsou jisté terminologické nepřesnosti, jako např. výše uvedené užívání intelektuálové na místo inteligence nebo vymezení pojmu municipální socialismus apod.

2. *Práce s prameny či s materiálem*

V případě diplomové práce by si téma zasloužilo práci s rozsáhlejší pramennou základnou, než je uvedeno na s. 69. Pro města Moravská Ostrava a Brno autor problematiku z archivních materiálů nezkoumal, tedy na základní výzkum rozšiřující dosavadní poznání problematiky do značné místy rezignoval. Obdobně výběr zkoumaných periodik by měl být rozšířen o německé tituly ke zkoumaným lokalitám. Kdyby tomu tak bylo učiněno, mohl autor v případě zkoumaných lokalit vyslovit i dílčí komparativní závěry na základě interpretace postojů českého a německého tisku.

Soupis zpracované literatury je vzhledem k tématu a jeho uchopení autorem dostatečný.

3. *Vlastní přínos*

Předložená diplomová práce jako celek je přínosným pojednáním k problematice veřejného osvětlení a symbolické roli ve veřejném prostoru českých měst v druhé polovině 19. a na počátku 20. století. Z metodologického hlediska by patrně bylo přínosnější, kdyby autor založil výzkum na doposud nezpracovaném městě a zjištěné poznatky komparoval s dosavadním stavem poznání dané problematiky.

III. Dotazy k obhajobě

Proč v souboru moravských a slezských měst není zastoupeno ani jedno město s českou samosprávou na přelomu 19. a 20. století? Na místo v historiografii zpracované Moravské Ostravy by autor mohl přinést zajímavá zjištění k Polské Ostravě nebo Prostějovu.

IV. Závěr

Předložená diplomová práce splňuje požadavky kladené na vysokoškolské kvalifikační práce, a proto ji doporučuji k obhajobě. Klasifikace - 2.

30. srpna 2021

doc. PhDr. Andrea Pokludová, Ph.D.